

al întregului excurs și de fapt și concluzia sintetică la care a ajuns istoricul și anume că importantă a fost întemeierea Țării Românești stat de unde apoi se va da un impuls al dezvoltării românismului ca dovadă a unui înalt grad de înțelegere a unui interes etnic comun. Acest interes s-a manifestat de către noul stat prin încercarea de a atrage în sfera sa de cuprindere românii din interiorul arcului carpatic și de la răsărit de Carpați. Din acest punct de vedere nu considerăm exagerată afirmația autorului conform căreia întemeierea Țării Românești a asigurat tranziția de la etnic la națiune, punând bazele viitoarei națiuni românești.

Pentru cercetătorii care se ocupă de această perioadă a istoriei românești, cartea este un valoros instrument de studiu și întregeste opera istoricului alături de alte lucrări care au în analiză momentul cristalizării politice în teritoriile românești. Lucrarea de față este cu atât mai valoroasă cu cât își propune să sintetizeze fenomene și procese politice petrecute de-a lungul unui secol și în general al unei perioade puțin cunoscute, din motive obiective, din istoria noastră. Chiar dacă nu toți specialiștii împărtășesc ideile istoricului Șerban Papacostea sau dacă cercetări mai noi vor infirma sau modifica concluziile volumului în discuție, acesta rămâne un model de ingeniozitate științifică.

Elena Gherman

TASHIN GEMIL, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, Ed. Academiei Române, București, 1991, 231 p.

Finalizată în 1988 și apărută după mai bine de trei ani, lucrarea cunoscutului turcolog Tashin Gemil reprezintă o necesară și de mult așteptată primă sinteză a relațiilor româno-otomane în perioada secolelor al XIV-lea - al XVI-lea, dar și un punct de plecare, autorul intenționând să continue cercetările, proiectate în încă trei volume.

Cuprinzând trei capitole, un prolog și un epilog, lucrarea părăsește cadrul îngust de tratare al relațiilor bilaterale, luând în considerare factori determinanți în desfășurarea raporturilor româno-otomane (cum a fost cel oriental, căruia i se acordă o atenție specială sau Dunărea și Marea Neagră), reinterpretează, reevaluează și pune în lumină conexiuni noi între evenimente, procese și fenomene istorice.

Se sugerează noi direcții de investigare, bazate mai ales pe cercetarea surselor turco-osmane: relațiile economice (în mod deosebit cele comerciale), deoarece aspectul economic arată autorul, a influențat într-un grad mult mai mare decât s-a apreciat până acum cursul relațiilor politice, acestea din urmă trebuind și ele uneori reevaluate, nuanțate, prin coroborarea știrilor de proveniență europeană cu cele turcești.

Evoluția raporturilor otomane a fost determinată, se apreciază, de forța presiunii otomane și de liniile directe ale politicii Porții, dar și de capacitatea rezistenței românești. Contradictorii în esență aceste raporturi n-au fost exclusiv antagonice (va trebui să renunțăm la acest mod de a privi lucrurile), cunoscând momente și chiar perioade de înțelegere și colaborare (vezi ajutorul otoman acordat lui Ștefan cel Mare în cadrul campaniei de la 1497).

Rezistența românească împotriva expansiunii otomane s-a manifestat sub forma luptei armate, bazată pe alianța cu puteri creștine, dar și apelându-se la înțelepciune și puterea banului. Era o nouă formă de rezistență, mai prudentă, dar adaptată noilor condiții internaționale, mai ales începând cu prima parte a secolului al XVI-lea.

Istoriografia românească nu a putut stabili cu certitudine dacă au existat, de la început, la baza relațiilor româno-otomane, acte scrise, dar a demonstrat că regimul de dar-ul-ahd ("teritoriul de legământ" "Casa Păcii") în care au fost incluse Țările Române le-a asigurat acestora

existența neîntreruptă a ființei statale, individualitatea legislativă, viața spirituală proprie, deci "cel mai favorabil statut cu putință", după expresia lui Șerban Papacostea.

Autorul îndeamnă la judecarea în mod nuanțat a caracterului intervenției factorului otoman în istoria românească, ținând seama atât de evoluția puterii otomane în sine, cât și de contextul internațional în care au fost nevoite să acționeze Țările Române, factor de seamă în atenuarea impactului otoman asupra Europei.

Redăm, în cele ce urmează, câteva din elementele ce se impun relevate și reținute.

În capitolul *Cadrul juridic al raporturilor Țărilor Române cu Poarta Otomană* (p.17-46), Tashin Gemil accentuează pe relevarea concepției otomane asupra relațiilor cu nemusulmanii subliniind și faptul că preluarea principiilor islamice de către otomani, la 1517, a fost un proces istoric neluat în considerare până acum, de către istoriografia românească, în studierea evoluției raporturilor româno-otomane.

Se aduc argumente în vederea susținerii anilor 1392-1393 ca dată a "închinării" Țării Românești (când ar fi avut loc un acord între Mircea cel Bătrân și sultanul Bayezid I, probabil nescris), se rediscută caracterul și semnificația campaniilor din 1462 asupra Țării Românești (înlăturarea lui Vlad Țepeș) și a celei din 1538 asupra Moldovei (transformarea acesteia "într-un element docil al sistemului politico-militar otoman" - p.42), ajungându-se la concluzia că, în secolul al XVI-lea Țările Române au devenit anexe cu valoare economică ale politicii otomane în Europa iar forma și conținutul suzeranității ("efectivă și restrictivă") otomane asupra Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei au fost stabilite în timpul lui Süleyman Magnificul.

Cel mai consistent capitol - *Relațiile politice ale Țărilor Române cu Poarta Otomană în secolele XIV-XVI* (p.47-189) aduce câteva puncte de vedere noi, printre care: plasarea bătăliei de la Rovine la începutul toamnei anului 1395 - poate la 10 octombrie 1395, susținută cu noi argumente; relevarea alianței antiotomane dintre Mircea cel Bătrân și emirul de Sinop, Mubarizedden; Imperiul format de Timur Lank a fost un imperiu turc, nu mongol; expediția lui Mehmed I împotriva Țării Românești s-a desfășurat în 1417, iar cea de la 1420 n-a avut amploarea ce i s-a atribuit până acum, dar a reprezentat punctul de plecare în instituirea suzeranității efective otomane asupra Țării Românești; formularea ideii că ar fi o confuzie, în multe lucrări, între campania din 1438 și Vlad Dracul, pe de o parte și campania din 1432 și Alexandru Aldea, pe de altă parte, acesta din urmă "meritând" acuzațiile care i se aduc lui Vlad Dracul, se pare, pe nedrept, în unele izvoare contemporane; încadrarea acțiunilor agresive asupra Țării Românești după 1521, ale Imperiului Otoman în contextul dezorganizării sistemului defensiv al regatului maghiar, se aduc noi argumente în problema instalării ca domn a lui Petru Rareș (impus de otomani, cum susține, în continuare, Tashin Gemil) și în cea a prezentării omagiului de credință către sultan, la 10 septembrie 1529, ca de altfel, și în ce privește chestiunea momentului agravării statutului internațional al Moldovei și Țării Românești, considerat a fi marcat de domnia lui Ioan vodă cel Cumplit.

Capitolul *Relații economice româno-otomane în secolele XIV-XVI* (p.190-221) se remarcă prin contribuții (parțiale, după cum le numește și autorul, datorită sărăciei datelor arhivistice aflate la dispoziție) privind schimburile comerciale (începute în a doua jumătate a secolului al XV-lea), pe baza analizei unei condici vamale a localității Tulcea, din anii 1515-1517, apoi în legătură cu haraciul (care se vărsa în tezaurul public otoman, nu în cel privat al sultanului, cum se mai afirmă uneori) și peșcheșurile (care au avut, în această perioadă, mai mult un caracter simbolic), dar și negoțul dirijat, rediscutându-se conceptul de "monopol otoman", care nu mai poate fi susținut, fiind vorba doar de o preeminență a intereselor Porții, dar care trebuie analizată în contextul proceselor economice continentale și intercontinentale.

Câteva erori datorate, cu siguranță, tipografilor, se impun semnalate: la p.129 lipsește anul publicației citate la nota 321, la p.142 nota 361, este redat greșit anul apariției lucrării

Vlad Țepeș a lui Nicolae Stoicescu (1977, în loc de 1976), la p.155, nota 410, sunt inversate cifrele (paginile 274-262!), la p.179, nota 498, anii de domnie ai lui Petru Rareș sunt citați 1527-1528 (în loc de 1538), la p.212 se vorbește de 50.000 akce iar, ceva mai încolo, se citează 500.000 akce. Lipsa unui indice se datorează, foarte probabil, aceluiași constrânger tipografice binecunoscute de multă vreme la noi.

Prima sinteză a relațiilor româno-otomane, pentru perioada secolelor al XIV-lea-al XVI-lea, se înscrie între realizările de prestigiu ale medievisticii românești din ultima vreme și ne îndeamnă, pe de o parte, să așteptăm cu interes continuarea demersului de către Tashin Gemil, iar pe de altă parte, la un efort mai intens în înțelegerea rolului factorului otoman în istoria românească.

Gheorghe Iutiș

GH. PUNGĂ, *Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpușneanu*, Editura Universității "Al.I.Cuza", Iași, 1994, 335p.

Rezultat a peste zece ani de cercetări asidue, mult așteptata monografie a conf.univ.dr. Gh. Pungă se constituie într-un model de analiză critică a izvoarelor în vederea "deslușirii" unei personalități atât de controversate din istoria românilor cum este cea a lui Alexandru Lăpușneanu. Din această perspectivă, autorul "sparge" tiparele imaginii confectionate de contemporani și amplificate apoi de literați dar și de unii istorici în privința domnului moldovean. Folosind doar o anumită categorie de izvoare, mai des vehiculate în orizontul istoriografic, posteritatea a accentuat mai mult latura negativă a voievozului. Unele încercări de reabilitare (N.Iorga, C.Gagne, Const.C.Giurescu) nu s-au impus în istoriografia română. Este meritul acestei cărți de a oferi o imagine reală și exactă asupra complexe personalități a domnului moldovean, a acestui "mare nedreptățit al istoriei".

Aparținând perioadei Renașterii și Reformei, Alexandru Lăpușneanu a întruchipat trăsăturile epocii, activitatea sa relevându-ne un "experimentat om politic, realist, ambițios și deosebit de activ" într-un context internațional mai mult decât agitat. Acceptând protectoratul otoman, domnul moldovean a știut să-și ferească țara de primejdiile externe, cu atât mai mult cu cât Poarta se afla la apogeul puterii sale. Din acest motiv a refuzat să participe la proiectele de cruciadă inițiate de unele state europene. Pe de altă parte a putut asigura dezvoltarea firească a vieții interne a statului moldovean. Politica sa economică iese din tiparele medievale caracterizându-se prin dinamism în domeniul dezvoltării ramurilor economice importante și al schimburilor comerciale, fiind și unul din puținii voievozi care au administrat singuri veniturile țării.

În privința raporturilor cu boierii și cu celelalte categorii sociale, autorul vede în persoana domnului moldovean tipul monarhului despot care "nu a tolerat politica centrifugă a marii boierimi moldovenă". A colaborat cu membrii sfatului domnesc răsplătindu-și colaboratorii dar și înlăturând pe acei dregători care puneau sub semnul întrebării însăși existența statului moldovean. Confruntat cu numeroase tentative de înlăturare, domnul i-a pedepsit doar pe principalii complotiști, despotismul său manifestându-se mai ales în cea de-a doua domnie. De altfel, conflictele domnie-fracțiuni boierești nu sunt de loc specifice numai domniei lui Alexandru Lăpușneanu, ele manifestându-se în aproape fiecare domnie a secolului al XVI-lea.

Un capitol important al cărții este consacrat organizării administrative, judecătorești și militare. Se instituie acum "dualismul Suceava-Iași" ca reședință domnească ultima impunându-se drept reședință principală. Procesul este legat și de controversata problemă a dublării vorniciei, căreia autorul îi găsește o rezolvare pertinentă. Același lucru se poate spune și despre instituirea feriei care apare acum pentru prima dată. Majoritatea istoricilor pun pe seama lui Lă-